

Ірина Вакулик

Концепти «гармонія» і «щастя» та їх трансформації в українському соціумі

Розглядаються питання, присвячені трансформації концептів «гармонія» і «щастя» у сучасному науковому обігу

The questions devoted to the transformations of the concepts «harmony» and «happiness» in modern scientific usage are investigated.

Вивчення трансформаційних процесів у сучасній науковій літературі дедалі все частіше стосується соціологічного, філософського чи лінгвістичного кола питань. Тому можна твердити, що тематика подібних досліджень в українському соціумі є достатньо актуальною темою для науковців. За останні 30 р. транзитологія та теорія трансформації розвивалися швидкими темпами і набули статусу окремих дисциплін [2, с. 4]. Ми розглянемо трансформацію концепту щастя від його витоків до нинішнього бачення в українському соціумі.

Для досягнення поставленої мети необхідно уточнити термінологічний апарат зазначених концептів, зробити порівняльний аналіз суміжних понять, що фіксуються соціальними змінами, визначити соціальний статус «щастя» та «гармонії», з'ясувати особливості протікання трансформаційного процесу в Україні.

Перш ніж порівнювати естетичні уподобання сьогодення та доби античності, визначати моделі духовності в естетичній практиці суспільства, звернемось до термінологічного апарату. *Естетика* (гр. αἴσθητικός – чуттєво сприйманий) – наука про прекрасне та його роль у житті суспільства.

Особливе місце у культурі людського співіснування займають естетичні категорії. Гармонія і міра, прекрасне і потворне, піднесене і низьке, трагічне і комічне тощо – це духовні моделі, без яких неможливе існування будь-якого суспільства. Жити без правил та керуватися власними імпульсами неможливо суспільній особі, адже вона підкоряється юридичним законам, несе той культурний код, який об'єднує спільноту. Ці коди бувають більш локальні або загальнолюдські. У наш час владно поширюється урбанізація, що провокує численні культурно-психологічні напруження і стреси, часом навіть конфлікти. У світовому масштабі здійснюється демократизація життя, залучення всіх рас і народів до благ культури і цивілізованого життя [3, с. 70]. Тому питання про нормативи суспільної поведінки, про естетичні уподобання стають дедалі актуальнішими.

Духовні моделі естетичної практики суспільства створюють не тільки багатий світ естетичних цінностей та потреб, але й формують систему понять і категорій, в яких закріплено досвід освоєння світу людиною. У цих логічних формах представлено весь історичний набуток людської діяльності. Саме тому досягнення змісту основних естетичних категорій, проникнення в закономірність існування естетичних явищ є важливим завданням естетичної науки.

Насамперед зауважимо, що категорії не є якимись нерухомими, незмінними сутностями. Навпаки, вони історично змінювалися і розвивалися, відображаючи певні етапи у розвитку людського пізнання.

У пошуках найдавніших уявлень про гармонію (у перекладі з гр. – злагода, лад) звернемося до античної міфології. З відомого античного міфу про Гармонію, доньку бога війни Ареса та богині кохання і краси Афродіти, ми довідуємося, що Зевс видав її заміж за Кадмом, легендарного засновника грецького міста Фіви. На весіллі Гармонії і Кадма були присутні всі боги. Вони подарували пеплос та

золоте намисто, які виготовив Гефест. Прикраса була надзвичайною краси, проте не приносила щастя тим, хто намагався заволодіти її силою, війною або нечесним шляхом. Ця коштовність відігравала фатальну роль у поході Семох проти Фів, стала причиною загибелі Алкмеона, сина Амфіара, коли він спробував хитрощами ніби для дельфійського оракула, а насправді на постійні умовляння та докори дружини, забрати копішній подарунок.

Надзвичайно поетичним у пантеоні язичників був образ Лади – богині світової гармонії любові, краси, любові, Великої Матері всього сущого [5, с. 271]. На думку М. Костомарова, Лада символізувала собою природу, життєву основу, була матір'ю сонця в його втіленні, богинею кохання, весілля, благополуччя. Відгомін вірувань у Ладу знаходимо у словах «лад» (порядок), «ладний» (гарний), «ладнати» (жити в мирі, злагоді), Ладо (пестлива назва чоловіка, дружини) [6, с. 25]. У стародавніх колядках та щедрівках співається, що Лада принесла світові живу воду, прийшовши до людей по веселці з немовля та з пшеничним колосом й квітами. У руці вона тримала червоне яблуко з виноградною ягодою. Немовля означало втілений світ, а яблуко та яйце – початок усього сущого [4, с. 271].

Другий давньогрецький міф розповідає про походження світу, де гармонія є протилежністю хаосу, який виступає однією з першооснов виникнення всього існуючого. Гармонія означає певну якісну визначеність, єдність і оформленість цілого як сукупності складових частин. Принципом, на основі якого можлива ця єдність, є міра, порядок. «Добродетель есть гармония, как, впрочем, здоровье, и любое благо, и божественность. Следовательно, все вещи созданы согласно гармонии.» Так писав Піфагор у V ст. до н. е. у творі «Із життя філософа Діогена Лаертія» [Цит. за: 1, с. 431].

Гомер використовував термін гармонія й у побутово-практичному значенні. Це, по-перше, мир, згода, злагода. По-друге, гармонія розуміється також як скріпа, цвях. Одиссей, будуючи корабель, скріплює його цвяхами і гармоніями. Те ж саме відбувається і з поняттям міра, що тісно пов'язане у греків з поняттям гармонії. У Гомера це слово найчастіше означає одиницю виміру. У Гесіода поняття міри використовується як норма, що визначає порядок соціального життя. «Міри у всьому дотримуйся і справи свої вчасно роби», – пише він у праці «Роботи і дні». З ним перекликається Феогнід: «Занадто ні в чому не поспішай, адже у будь-якій справі найкращий указчик людині – міра». Ці міркування мають не стільки естетичний, скільки морально-нормативний характер. Грецької давнини сягають також вислови: «Нічого занадто», «Міра – найкраще», «Використовуй міру», «Людина – міра всього».

Для піфагорійського вчення гармонія має числове вираження, тому вона органічно пов'язана із сутністю числа. Піфагорії зважали математичні основи початком всього існуючого, тому і уподібнювали всі речі числам. Вони визнавали, що форма Всесвіту має бути гармонійною, і надавали їй вигляду симетричних геометричних фігур: Землі – форму куба, вогнєві – форму пірамід, повітря – форму октаедра, воді – форму ікосаедра, сфері Всесвіту – форму

додекаедра. Саме з цим пов'язане відоме піфагорійське вчення про гармонію сфер. Піфагор та його послідовники вважали, що рух світил навколо центрального світового вогню створює гармонійну музичну. Тому космос постас гармонійно побудованим і музично оформленним тілом.

Піфагорійське вчення помітно вплинуло на подальший розвиток вчення про природу і сутність гармонії.

Сучасна естетична наука широко використовує філософські категорії гармонії і міри. Однією із кардинальних її проблем є питання про гармонію природи і навіть більше – про гармонію Всесвіту. Чи відповідають виміри людини вимірам природи? Естетична наука шукає відповіді на ці питання в широкому контексті філософського та природничого знання. І дуже важливим аспектом вивчення гармонії є вирішення сучасних екологічних проблем, співжиття людини і біосфери, збереження і відтворення природи. Не менш актуальною є проблема виховання гармонійної людини. Широта цієї проблематики свідчить про універсальність гармонії як важливої естетичної категорії.

Цінності сім'янині в Україні, як правило, ґрунтуються на культі роду та матері, честі роду, на сімейній згоді й солідарності, любові та повазі до батьків, до своєї культури, турботі батьків про дітей, гостинності тощо. Дітей навчали: роби так, щоб батькові та матері не було соромно перед іншими людьми. Традиції добросусідства виховували людяність, доброту, співчуття, взаємодопомогу. Звичайно, часи змінюються, проте моральні цінності залишаються непорушними.

Вади нинішнього життя – алкоголь, наркоманія, проституція тощо – значною мірою захопили й жінку, й чоловіка. Торгівля тілом, насилля, порнографія веде до приниження людини. Суспільні умови буття поставили нас перед загрозою втрати своєї моральної гідності, знищенню тих зasad, на яких будувалася родина.

Не менш важливим питанням, яке знайшло своє відображення у нашему житті, є проституція. Історики культури виділяють три основні форми проститування, що належать до різних періодів людського розвитку.

На сьогодні жінки у гонитві за грошима змушені займатися за кордоном проституцією. І це сурова дійсність.

Жіночність – сукупність морально-психологічних якостей особистості; витонченість, ніжність. Вона виявляється: у чутливості і лагідності спілкування; у глибині переживань; у здатності співпереживати; у специфічній жіночій привабливості; вносить теплоту і людяність у людські взаємини.

Мужність – це моральна якість, яка характеризує поведінку і моральний образ людини, котрій притаманні сміливість, стійкість, витримка, почуття власної гідності. Її прояви полягають у здатності людини діяти рішуче; умінні мобілізувати свої сили на досягненні мети; у готовності піти на самопожертву.

Чоловіча і жіноча гідність – це моральна чистота, взаєморозуміння у стосунках, благоговійне ставлення до цінностей життя, формування найкращих якостей особистості, моральна культура.

Один мудрець порівнював життя із річкою, котра протікає поміж двох берегів. На одному березі ми знаходимо щастя, на іншому нас очікують сподівання, проте життя проходить у сумніх фарбах. І якщо ми пливемо тою річкою, то нас буде виштовхувати то до одного берега, то до іншого. І весь фокус полягає в тому, щоб на жодному з них не затримуватися надто довго.

Ніхто в житті не може постійно уникати проблем, проте вони і дають людині можливість стати іншою. Вони вчать кожного з нас, незалежно від статі, віросповідання, вікової категорії не проходити повз тих, кому потрібна наша допомога.

Часто складні життєві ситуації, які доводиться долати, одночасно дають нам можливість розкрити у собі власні сили, могутність, волю і мудрість, притаманні нам споконвіку. Саме в цьому і полягає чарівність сучасної людини – у благородності, гуманності, почутті відповідальності та поваги – у тому, що дає можливість стверджувати про нашу власну гідність.

Таким чином, розглянувши трансформацію концептів «гармонія» і «щастя» у сучасному науковому обігу, можна стверджувати, що кожний історичний етап мав власні закони трактування зазначених термінів, на які впливали соціокультурні чинники.

1. Антонець М. Культура сімейно-психологічних взаємин / М. О. Антонець – К.: Мілениум, 2005. – 45 с. 2. Безносов М. Сучасні трансформаційні процеси (порівняльний соціологічний аналіз) Автореф. дис... канд. соціол. наук: спец. 22.00.01/ М. А. Безносов. – Х., 1999. – 17 с. 3. Вакулик І., Івахненко Т. Практикум із сімейно-побутової культури та домашньої економіки: Навч. посібник / І. І. Вакулик, Т. П. Івахненко. – К.: Центр інформаційних технологій, 2005. – 85 с. 4. Войтович В. Українська міфологія. – 2-е вид., стереотип / В. Войтович. – К.: Либідь, 2005. – 664 с. 5. Гендерний розвиток у суспільстві: Конспекти лекцій. – К.: Фоліант, 2004. – 352 с. 6. Стельмахович М. Лад у житті українців // Народознавство, 1996. – № 33. – С. 25–27.

Поліна Герчанівська

Українська народна релігійна культура: актуальні проблеми і шляхи їх розв'язання

У статті висвітлюється актуальні проблеми вивчення української народної релігійної культури у ретроспекції і в постмодерному суспільстві, а також визначення шляхів їх розв'язання.

The object of the research is interpretation of the actual problems relative to the study of the Ukrainian folk religious culture in the retrospective and in the postmodern society and the determination of means for solution of these problems.

Релігійна сфера – найважливіша складова культури українського народу, протягом історії все його життя осмислювалось і спрямовувалось вірою. Релігія в її християнському контексті стала інтегруючим ядром українського суспільства, вона визначала світорозуміння і світобудову народу, накладаючи відбиток на усі форми життєдіяльності людей і суспільний устрій. Особливу роль в інтегрованості і консолідованисті українського

соціуму зіграла народна релігійна культура, що століттями активно сприяла процесу соціалізації й інкультурації особистості. За часів радянської влади зона дії паттернів свідомості і поведінки людей, що склались і закріпились в українській культурній традиції, поступово звужується, а глобалізаційні процеси, які посилилися наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, тільки поглибли цю тенденцію.